

4. Користін О.Є., Кирилюк О.С. Сучасна парадигма протидії організованій злочинності. Актуальні проблеми координації та взаємодії правоохоронних та інших державних органів, що беруть участь у протидії організованій злочинності під час воєнного стану: Збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 24 травня 2023 року). Київ : НА СБУ. С. 58–61.

5. Гораш О.С. Сучасний стан і тенденції відтворення транснаціональної та організованої злочинності в Україні в умовах війни. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2. С.116–125.

6. Запобігання корупції як пріоритетний напрямок антикорупційної політики в Україні : аналіт. доп. / [Комашко В. В., Кравченко С. О.]. Київ : НІСД, 2025. 26 с.

7. Соціально-політична ситуація в Україні: дослідження Центру соціальних та маркетингових досліджень «СОЦИС», червень 2025 р. URL: <https://sosis.kiev.ua/ua/2025-06-25/>

8. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024: Колективна монографія. Київ: Інститут соціології НАН України, 2024. 450 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-589-4-15>

DUE PROCESS TA VISOCHKI Z RISHENNYA ЄСПЛ NAYYEM V. UKRAINE

Гловюк Ірина Василівна

*докторка юридичних наук, професорка,
Заслужена юристка України, адвокатка
м. Одеса, Україна*

Нещодавнє рішення ЄСПЛ «Nayyem v. Ukraine» (Application no. 21174/23) [1] знову актуалізувало дискусію щодо оцінки допустимості доказів у контексті належного суб'єкта доказів, яка, в принципі, не вщухає з 31.08.2022 року через Постанову ВП ВС [2]. Зважаючи на важливість цих питань, є потреба детального дослідження рішенням ЄСПЛ та його можливих наслідків для правозастосування та правотворення в Україні.

Отже, ЄСПЛ зазначив:

– Суди встановили, що сторона обвинувачення не надала документів, які підтверджували б повноваження слідчих і прокурорів на здійснення кримінального провадження, а отже – на розкриття матеріалів досудового розслідування та пред'явлення обвинувачення підсудним.

Унаслідок цього всі докази, зібрані на стадії досудового розслідування, були визнані недопустимими, а суди дійшли висновку, що А., М.-С. та У. не повинні були набувати статусу обвинувачених;

– серед недопустимих доказів були відеозаписи з камер відеоспостереження (ССТV), висновки відеоаналізу, які вказували, що тілесні ушкодження були завдані обвинуваченими, а також результати судово-медичної експертизи, що деталізували ступінь тяжкості ушкоджень заявника та зазначали, що вони могли бути спричинені подіями, зафіксованими на відеозаписах. Грунтуючись на показаннях заявника, А., М.-С., У. та окремих свідків під час судового розгляду, суди дійшли висновку, що дії А., М.-С. та У. не становили хуліганства, що саме заявник спровокував і загострив конфлікт, а також що, окрім тверджень заявника, не існувало жодних допустимих доказів того, що його ушкодження були завдані обвинуваченими;

– Уряд стверджував, що визнання доказів недопустимими, зокрема відеозаписів із камер відеоспостереження, не підірвало цілісності судового розгляду, оскільки суд дослідив обставини конфлікту на підставі показань заявника та обвинувачених. Суд не переконаний цим аргументом, оскільки відеозаписи та звіти, що документували їхній зміст, містили об'єктивну інформацію щодо обставин конфлікту та способу заподіяння тілесних ушкоджень. Вони, отже, були вирішальними для розгляду справи, з огляду на те, що показання заявника та обвинувачених були принципово суперечливими;

– що стосується кримінального провадження проти А., М.-С. та У., Суд зазначає, що неспроможність органів влади забезпечити наявність і дотримання належної процедури пред'явлення обвинувачень і збирання доказів підірвала ефективне переслідування за ймовірні правопорушення;

– цих міркувань достатньо, щоб Суд дійшов висновку про наявність істотних недоліків у процесуальній реакції національних органів влади на твердження заявника про жорстоке поводження. Відповідно, Суд, не висловлюючи позиції щодо винуватості чи невинуватості підсудних, доходить висновку, що спосіб, у який у цій справі загалом були застосовані механізми кримінального права, що призвело до закриття справи з процесуальних підстав, був настільки дефектним, що становив порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції [1].

Це рішення вже позиціонується таким, що має схилити усі українські суди, включаючи Верховний Суд, на незвернення уваги на формальні процесуальні порушення: «залишається сподіватись на те, що питання допустимості доказів буде менш розглядати крізь призму таких формальних порушень. Відсутність постанови чи іншого документу не

може нівелювати роки розслідування і судового розгляду, а про доктрини “очищення доказів” я вже мовчу» [3].

Є і протилежна позиція М. Стоянова: «Квінтесенція публікації – ЄСПЛ «засуджує» практику визнання доказів недопустимими через відсутність уповноважуючих сторону обвинувачення документів. По аргументах. По-перше, зверну увагу на пункт 9 рішення. ... Отже, ЄСПЛ не встановив (і не розглядав) порушення конвенційного права заявника на справедливий судовий розгляд, хоча останній вказував на таке у своїй заяві. По-друге, Об'єднана палата ККС ВС у квітні 2025 року уточнила позицію в розрізі можливості надання документів, що підтверджують процесуальну дієздатність слідчих та прокурорів, навіть при перегляді рішень в суді касаційної інстанції (якщо не помиляюсь, щодо значення витягу з ЄРДР для підтвердження повноважень позиція залишилася незмінною). По-третє, концепція справедливого судового розгляду впроваджена в практику розгляду справ національними судами переважною більшістю суддів ВС. Нарешті, по-четверте, найголовніше, як на мене. В приведеному в пості пункті 17 рішення* криється ключове. ... Відтак, ЄСПЛ в рішенні ставить в пряму залежність ефективність кримінального переслідування від дотримання належної правової процедури, елементом якої є наділення суб'єктів доказування необхідними повноваженнями» [4].

Як видається, проблема значно глибше та «винні» у констатації порушення Україною ст. 3 Конвенції – зовсім не суди. Суди визнали докази недопустимими, зважаючи на положення ст. 86 КПК України та наявну на той час практику оцінки наслідків процесуальних порушень (а натеper їм змінюється в силу вищезгаданої постанови ВП ВС), і у цьому їм неможливо дорікнути.

Дійсно, КПК України прямо прописав, що керівник органу досудового розслідування визначає слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначає старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих (ч. 2 ст. 39 КПК України); прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування (ч. 1 ст. 37 КПК України). Винятків у КПК України не було і не має.

* що стосується кримінального провадження проти А., М.-С. та У., Суд зазначає, що неспроможність органів влади забезпечити наявність і дотримання належної процедури пред'явлення обвинувачень і збирання доказів підірвала ефективне переслідування за ймовірні правопорушення (див., *mutatis mutandis*, R.B. v. Estonia, № 22597/16, §§ 78–104, 22 червня 2021 року)

Тому питання слід розглянути дещо в іншому контексті. ЄСПЛ у цьому ж рішенні слушно нагадав, що мінімальні стандарти ефективності, встановлені практикою Суду, включають вимоги, щоб розслідування було незалежним, неупередженим і підлягало громадському контролю, а також щоб компетентні органи діяли зразково сумлінно та оперативно (п. 13). Сумлінними діями визнати дії, коли були відсутні процесуальні рішення щодо повноважень слідчого та прокурора – неможливо. Це обумовлено як мінімум тим, що визначення слідчого та прокурора не є надскладним процесуальним рішенням і не вимагає значних витрат ресурсів, у тому числі часових. Тому порушення є беззаперечним та навряд обумовленими якимись поважними причинами.

Дискусійною натепер залишається позиція щодо можливості визнання неістотними порушень, які стосуються належного суб'єкта збирання доказів. Постанова ВП ВС заперечила доволі поширений доктринальний підхід щодо належного суб'єкта як одного з критеріїв допустимості доказів [5, с. 325], утім, навіть в окремій думці було зазначено: одним із критеріїв допустимості доказів є суб'єкт. При цьому в аспекті належного суб'єкта необхідно розглядати і слідчого. Якщо ж слідчий, який не визначений відповідно до вимог кримінального процесуального закону як такий, що проводить досудове розслідування (входить до групи слідчих) у конкретному кримінальному провадженні, дій, передбачених статтею 40 КПК України, то ці дії необхідно кваліфікувати як такі, що здійснюються неналежним суб'єктом. Водночас здійснення досудового розслідування неуповноваженими на те особами є істотним порушенням прав людини і основоположних свобод незалежно від інших обставин конкретної справи [6]. Авторкою цих тез підтримується підхід саме окремої думки, оскільки законодавець надає можливість збирати докази визначеному колу учасників кримінального провадження зі сторони обвинувачення, встановлюючи вимоги щодо визначення конкретних суб'єктів. І заперечення значення цих нормативних положень при оцінці допустимості доказів несумісне з концептом належної правової процедури.

Інше питання, що певні процесуальні норми, зважаючи на вік КПК України, можуть натепер видаватися представникам правничої спільноти та громадянського суспільства такими, що застаріли. Можливо, це стосується і вищепроцитованих норм про визначення слідчого та прокурора у конкретному кримінальному провадженні. Утім, відмова від їх використання має досягатися цивілізованим та визнаним шляхом: внесенням змін до КПК України. Інший шлях – це толерування процесуальних порушень. Утім, не буває «хороших» або «поганих»

процесуальних порушень, вони усі небезпечні для завдань кримінального провадження.

Отже, навряд є сенс розглядати рішення ЄСПЛ «Nayyem v. Ukraine» (Application no. 21174/23) як «індульгенцію» процесуальним порушенням. Скоріше навпаки – як рішення, що вказує на важливість дотримання норм кримінального процесуального права при збиранні доказів, у тому числі через ризик визнання розслідування таким, що порушує процесуальні зобов'язання за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Фінансується Європейським Союзом Проте висловлені погляди та думки належать лише автору (-ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури (ЕАСЕА) Ні Європейський Союз, ні Європейське виконавче агентство з питань освіти та культури (ЕАСЕА) не можуть нести за них відповідальність.

Література:

1. Case of Nayyem v. Ukraine (Application no. 21174/23). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-247566%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-247566%22])

2. Постанова ВП ВС від 31 серпня 2022 року, справа № 756/10060/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106141457>

3. Євген Крапивін, пост у Facebook, 26 грудня 2025 року, URL: <https://www.facebook.com/eugene.kravyvin/posts/pfbid0AwSmyAYeeHz9XYTtWBmYJmQgqnsjNFjrcv1Sgj89AtJeXpCL6WY5zRVah52mx6yJl>

4. Коментар Стоянова Миколи до поста Євгена Крапивіна, пост у Facebook, 26 грудня 2025 року, URL: <https://www.facebook.com/eugene.kravyvin/posts/pfbid0AwSmyAYeeHz9XYTtWBmYJmQgqnsjNFjrcv1Sgj89AtJeXpCL6WY5zRVah52mx6yJl>

5. Стоянов М.М. Система правил допустимості доказів у кримінальному провадженні України. Актуальні проблеми держави і права. Вип. 69. С. 325-331. URL: <http://apdp.in.ua/v69/50.pdf>

6. Окрема думка (збіжна) суддів Великої Палати Верховного Суду ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 у кримінальному провадженні за касаційною скаргою ОСОБА_4 на вирок Оболонського районного суду міста Києва від 23 квітня 2018 року та ухвалу Київського апеляційного суду від 18 травня 2020 року. Справа №756/10060/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106205018>